Приказ
УДК: 811.163.41'374(049.32)
81'374(049.32)
DOI: 10.5937/zrffp56-66989

ЗНАЧАЈАН ДОПРИНОС ЛИНГВИСТИЧКОЈ ТЕРМИНОГРАФИЈИ

(ГРУПА АУТОРА, *РЕЧНИК НОВИЈИХ ЛИНГВИСТИЧКИХ ТЕРМИНА*, НОВИ САД: ПРОМЕТЕЈ, 2025, 426 СТР.)

Анђела Д. ВАСИЉЕВИЋ[1]
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Нови Сад (Србија)

[1] andjela.vasiljevic@ff.uns.ac.rs; https://orcid.org/0000-0002-5486-4686

Примљен: 4. 5. 2026.
Прихваћен: 21. 9. 2026.

ЗНАЧАЈАН ДОПРИНОС ЛИНГВИСТИЧКОЈ ТЕРМИНОГРАФИЈИ

У оквиру Одсека за стандардни језик Института за српски језик САНУ 2021. године покренут је пројекат „Израда Речника српских лингвистичких термина", којим руководи др Светлана Слијепчевић Бјеливук. Закључно са 2025. годином овај пројекат изнедрио је три сестринска лексикографска остварења, оличена у електронском *Речнику лингвистичких термина* (РЛТ, 2022–),[2], *Појмовнику српских лингвистичких термина* (ПСЛТ, 2023) и *Речнику новијих лингвистичких термина* (РНЛТ, 2025). Овом приликом доносимо преглед најновијег извора, који је, попут свог претходника, објављен у саставу препознатљиве едиције *Речници* издавачке куће „Прометеј" из Новог Сада.

Како се наводи у *Предговору* (РНЛТ, 2025, стр. 7–15), у који је интегрисано упутство за употребу с илустративним примерима из речничких чланака, РНЛТ окупља нешто више од 350 одредница које се према историјату употребе у домаћим, односно светским оквирима могу сматрати лингвистичким терминима новијег датума. У питању је, дакле, савремени српски речник енциклопедијског типа који пописује и обрађује специјалну лексику из следећих (интер)дисциплина: прагматика (стр. 17–78), социолингвистика (стр. 79–125), етнолингвистика (стр. 127–165), когнитивна лингвистика (стр. 167–304), анализа дискурса и критичка анализа дискурса (стр. 305–342), лингвокултурологија (стр. 343–384) и српски језик као страни језик (стр. 385–422).

На макроструктурном плану, ауторски тим[3] определио се за двоструки тематски и азбучни систем распоређивања одредница. Сагласно томе,

[2] У питању је претражив, електронски извор који је јавности представљен новембра 2022, а чије се покретање симболично поклопило са прославом 75 година постојања Института за српски језик САНУ. Од свог покретања наовамо у неколико наврата је допуњаван новим одредницама које покривају кључне појмове из терминосистема различитих лингвистичких (под)дисциплина (акцентологија, фонетика са фонологијом, морфологија, дериватологија, етимологија, лексикологија, фразеологија, синтакса, стилистика итд.).

[3] Ауторски тим чине: др Вања Миљковић, др Јована Јовановић, др Тања Милосављевић, мср Александра Томашевић, мср Ана Крстић, мср Милица Рабреновић и др Миљана Чопа.

одредничке речи односно изрази најпре су разврстани према критеријуму припадности одговарајућој лингвистичкој дисциплини (нпр. прагматика, социолингвистика), а потом је унутар овог критеријума извршено и њихово азбучно распоређивање, чиме је омогућено лако и брзо прегледање самог речника и тематско повезивање сродних појмова. Исто тако, посредством испоређења и система унакрсних упутница обезбеђена је чврста макроструктурна повезаност појмова уобичајених у оквиру двеју дисциплина или више њих (нпр. термини устаљени у склопу сродних области, попут етнолингвистике и лингвокултурологије). Коначно, с циљем очувања јединства на плану садржаја, на крају сваке од засебних целина налази се и азбучни, односно абецедни списак коришћених референци (речници, енциклопедије, монографске публикације, уџбеници, научни радови итд.) из одговарајуће области, међу којима су, поред српског, најбројније публикације на енглеском и руском језику.

Саставне елементе речничке микроструктуре чине одредница (и њен синоним ако постоји), дефиниција у ширем смислу, типологија и класификација (уколико постоје), илустративни примери, те парадигматски сегмент у коме се врши испоређење одреднице с категоријално сродним терминолошким јединицама.

Што се тиче структурног лика одреднице, визуелно истакнуте масним словима у складу са стандардном лексикографском праксом, заступљене су како монолексемске (нпр. *ендофора*, *идиолект*, *персуазија*) тако и полилексемске одреднице (нпр. *говорни чин*, *културно маркирана лексика*, *језичка анксиозност*, *утеловљеност језика*), које се каткада, првенствено ради економичности и прегледности, у наставку чланка приказују у скраћеном облику (нпр. *чин који прети образу* / *ЧПО*). Иако се највећи број одредничких речи (тј. израза) наводи у облику једнине, известан број њих налази се у множини, што се објашњава већом заступљеношћу множинског облика у литератури. То је најчешће случај са појмовима који имају разрађене типологије или представљају део ширих класификација (нпр. *конвенционалне импликатуре*, *директиви*). Поједине одреднице опремљене су и синонимима, при чему важи правило да се прво наводи облик за који је прегледом литературе утврђено да има већу фреквенцију (нпр. *анализа конверзације* / *анализа разговора* / *конверзациона анализа*, *егзофора* / *спољна деикса*, *говорна ситуација* / *говорни догађај*). Уколико је реч о термину који се преузима из другог језика, било путем класичног позајмљивања (адаптацијом на плану форме), било калкирањем, након одредничке речи (тј. израза) стоји дијаинтеграцијски квалификатор са податком о изворном облику у језику/-ицима из којег/-их се преузима: „**адресант** (фр. *adresser* ‘адресирати’, фр. *adressant*, нем. *Adressant*) пошиљалац информације […]”. У том погледу, највећи број термина очекивано долази из класичних језика, старогрчког и латинског, те из енглеског, руског, француског и немачког

језика. Након тога следи дефиниција описног карактера која се одликује прецизношћу, једноставношћу и језгровитошћу. Најпре се даје најопштије одређење појма, по правилу упућивањем на термин хиперонимског типа, а понекад и на антоним (нпр. „**катафора** (енгл. *cataphora*) врста унутрашње деиксе, ендофоре, упућивање на део текста који следи. Стоји насупрот појму *анафора* […].”), а затим илуструје примерима својственим разговорном стилу српског језика (нпр. „**комисиви** (енгл. *commissives*) […] Комисиви су, на пример, обећања, али и претње, гарантовања, опкладе, понуде: *Обећавам да ћу учити више. Нећеш више ићи на тренинге ако не поправиш кеца!*”), чиме се уједно олакшава усвајање самог термина, односно његове дефиниције. Осим тога, код појединих одредница наводе се и релевантне типологије, односно класификације (нпр. „**сараднички (кооперативни) принцип** […] Овај општи принцип се даље развија кроз четири конкретнија начела, конверзационе максиме: максиму квалитета, квантитета, релевантности и начина”). Коначно, дефиницију затвара парадигматски низ у којем се одредница доводи у везу, тј. упоређује са сродним терминима са којима стоји у односу синонимије, антонимије, кохипонимије, хиперонимије и сл., а који такође граде макроструктуру овог речника (нпр. „**говорна адаптација / акомодација** […]. Исп. дијалекатско уједначавање, конвергенција, дивергенција”).

Осим поменутих саставних сегмената речничке микроструктуре, дефиниције појединих одредница имају нешто друкчију унутрашњу организацију. То је, на пример, случај са полисемичним одредницама. Премда се уобичајено сматра да је моносемичност у оквиру одговарајућег терминосистема један од главних предуслова које нека јединица треба да испуни да би се могла сматрати термином (уп. Јовановић, 2016, стр. 41), у пракси то није увек случај. У прилог томе иде неколико одредница из РНЛТ које одликује полисемична структура имајући у виду да, у зависности од теоријске провенијенције, лингвистичке традиције или пак аутора, могу имати више значењских интерпретација. Такве су одреднице *вернакулар* (социолингвистика) и *текст* (прагматика), чија се значења дефинишу у склопу засебних параграфа уведених одговарајућим редним бројем, након чега обично следи тзв. употребна напомена, тј. кратка белешка у којој се прецизира опсег или распрострањеност употребе дефинисаног значења (нпр. „**вернакулар** 1. у србистици: свакодневни нестандардизовани језик; градски језички варијетет, неформални, разговорни, спонтани облик градског говора; својим особинама разликује се од стандардног језика, али и од дијалекатског говора на чијој подлози настаје […]. 2. у светским социолингвистичким истраживањима може означавати народски говор, језик или дијалекат домородаца у некој говорној заједници, нпр. вернакулар Ливерпула, Беркшира, Јамајке и сл. […]. 3. како би означио готово најопуштенији стил говора у лингвистичком репертоару говорника, […] Вилијам Лабов користи термин *вернакулар*.”).

Уз то, многи речнички чланци у којима се дефинишу апстрактни термини из области когнитивне лингвистике опремљени су дијаграмима, који служе као потпора илустративним примерима и представљају завршни сегмент речничког чланка. У њима се даје графички приказ дефинисаног термина, односно примера, при чему се по потреби у легенди даје и разрешење коришћених симбола, што умногоме погодује јаснијој рецепцији самих дефиниција пре свега код мање напредних корисничких група: нпр. „**фокални ментални простор** (енгл. *focus space*) […] **Дијаграм.** Промена фокалних простора у двоисказној дискурсној секвенци (Б означава базу, П проширења)".

*

Преглед макроструктурне и микроструктурне организације РНЛТ показује да је пред читалачком јавношћу брижљиво осмишљен лексикографски извор који у потпуности следи главне принципе на којима почива савремена пракса израде речника, почев од научне утемељености и функцијске профилисаности, преко окренутости и предусретљивости према кориснику до неговања и подизања на виши ниво речничке културе и компетенције циљних група корисника (Prćić, 2018, стр. 19–22).

Када је реч о његовој научној утемељености, у оквиру домаће лексикографије уочена је празнина коју је било потребно надоместити. Наиме, већина сродних лексикографских остварења, укључујући и остварења страних аутора преведена на српски језик (Dikro i Todorov, 1987; Kristal, 1988; 1996; Peco i Stanojčić, 1972; Simeon, 1969a; 1969b), углавном су објављена до деведесетих година прошлог века, те део појмова из лингвистичких (интер)дисциплина које су тада биле тек у повоју није добио адекватну терминографску обраду. Најзад, то је за последицу имало закаснелу или потпуно изосталу стандардизацију бројних термина из области прагматике, (критичке) анализе дискурса, социолингвистике, етнолингвистике, лингвокултурологије и свих других области које се суштински развијају почев од шездесетих и седамдесетих година XX века. Ове сегменте лингвистичког терминосистема стога неретко карактерише известан степен нестабилности и неуједначености, што доводи до тежег повезивања резултата сродних истраживања, али и њихове споријe надградње. Ти се проблеми добро очитују на примеру терминологије из прагматике и (критичке) анализе дискурса, интердисциплинарних области уједињених у проучавању употребне природе језика, односно његових вишеслојних друштвених, комуникацијских и културних функција. Примера ради, о постојању терминолошке нехомогености и закаснелој стандардизацији појмова из области прагматике пише Твртко Прћић пре деценију и по, истичући да је већина тема како из области прагматике тако и из сестринске анализе дискурса на овим просторима дуго разматрана „узгредно и симболички" (Prćić, 2010, стр. 399), што је

проузроковало и бројне терминолошке и класификацијске изазове. У том смислу, корисници РНЛТ, било да је реч о искусним научницима, младим истраживачима или студентима филологије и сродних друштвено-хуманистичких наука, овде ће пронаћи садржајне и транспарентне дефиниције кључних лингвистичких термина новијег датума, које, уз приложени списак ускостручне литературе, могу послужити као полазна тачка за будуће бављење разним темама из поменутих области, доприносећи учвршћивању самих термина, класификација и типологија, те њиховој оптимизацији. Најзад, многе одреднице, попут оних у којима се обрађују темељни појмови доносе и преглед историјата одговарајућих дисциплина, теорија или праваца (нпр. одреднице *говорни чин*, *теорија учтивости*, *прагматика*, *критичка анализа дискурса*, *лублинска (пољска) школа етнолингвистике*, *глотодидактика*), укључујући и суштинске податке о њиховом научном сазревању, развојним токовима и тренутним стањем у свету и код нас. Стога се може очекивати да овај специјални речник новије лингвистичке терминологије временом стекне статус стандардолошког речника, али и својеврсног приручника / уџбеника за оне кориснике који се тек сусрећу с обухваћеним доменима лингвистичке анализе, односно њиховом терминографијом.

Чињеница да је метајезик лексикографске дефиниције биран тако да буде разумљив (и) ширим групама корисника ставља ову публикацију на располагање како студентима тако и професионалцима из разних друштвено-хуманистичких (интер)дисциплина у чијем су средишту рада међуодноси на релацији *човек–језик–друштво–култура* (лингвистика, социологија, антропологија, етнологија, психологија, политикологија, новинарство итд.). Коначно, сам чин инвентаризације, дефинисања и илустрације термина који чине окосницу савремене лингвистичке мисли у даљој перспективи отвара пут усаглашавању саме терминологије и унапређењу српске лингвистичке терминографије, те бржем повезивању досадашње научне продукције, као кључним задацима у којима се препознаје већина нов(ij)их (под)дисциплина, без обзира на то ком домену научне мисли припадају.

Извори

ПСЛТ: Група аутора (2023). *Појмовник српских лингвистичких термина.* Нови Сад: Прометеј.

РЛТ: Група аутора (2022–). *Речник лингвистичких термина*. Београд: Институт за српски језик САНУ. https://www.lingvistickitermini.rs/

РНЛТ: Група аутора (2025). *Речник новијих лингвистичких термина*. Нови Сад: Прометеј.

Литература

Јовановић, В. (2016). *Српска војна лексика и терминологија*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
Dikro, O. i Todorov, C. (1987). *Enciklopedijski rečnik nauka o jeziku*. Beograd: Prosveta.
Kristal, D. (1988). *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd: Nolit.
Kristal, D. (1996). *Kembrička enciklopedija jezika*. Beograd: Nolit.
Peco, A. i Stanojčić, Ž. (1972). *Enciklopedijski leksikon: mozaik znanja. T. 1*. Beograd: Interpres.
Prćić, T. (2010). Mali englesko-srpski rečnik pragmatičkih termina. U: V. Vasić (ur.), *Diskurs i diskursi. Zbornik u čast Svenki Savić* (str. 399–415). Novi Sad: Filozofski fakultet.
Prćić, T. (2018). *Ka savremenim srpskim rečnicima*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
Simeon, R. (1969a). *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva na osam jezika: hrvatsko-srpski, latinski, ruski, njemački, engleski, francuski, talijanski, španjolski I (A–O)*. Zagreb: Matica hrvatska.
Simeon, R. (1969b). *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva na osam jezika: hrvatsko-srpski, latinski, ruski, njemački, engleski, francuski, talijanski, španjolski II (P–Ž)*. Zagreb: Matica hrvatska.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).